

REPERE ALE SPIRITUALITĂȚII ROMÂNEȘTI (II)

Ipoțești

Pe traseul care duce spre Dorohoi, cotind la stînga, o șosea îngustă, vălurită, printre șiruri de plopi, ne poartă către complexul muzeal de la Ipoțești. Satul era cam „la un ceas depărtare de tîrgul Botoșani” odinioară, „o bună fugă de cal”, cum relatează prin 1909 Grigore Goilav într-o scrisoare către Corneliu Botez, organizatorul unor manifestări de amploare la Galați. În goana autocarului, acum, încercăm să descifrăm, din derulările de peisaj, „amprente” și „ecouri” ale poeziei eminesciene. Cît datorează aceasta, ne întrebăm, locurilor pe care le străbatem? Evident, există la Eminescu un viu și plener sentiment al naturii. La originea lui stau, desigur, „amintirile din copilărie”, ipoteștene. Primele versuri ale tînarului de 15-16 ani, debutant în „Familia” lui Iosif Vulcan, mărturisesc direct, cu franchețe, un sănătos *apetit al realului*, care va rămîne, oricît ar părea de paradoxal, o constantă a personalității eminesciene, făcînd pandant firesc și necesar cu neobosita goană după transcendent. Ilustrativă în acest sens, postuma *Frumoasă-i...* celebrează bucuria de a te simți viu în mijlocul unei lumi care se încheagă dinainte, deplină, unitară, rotundă, accesibilă, în întîmpinarea căreia poetul iese, cu toate simțurile deschise: vîzul („Văd apa ce tremură lin/ Cum vîntul o-ncruntă-n suspin...”), auzul („Ascult la al valului cînt/ La geamătul dulce de vînt...”), mirosul („Cobor apoi stîncă în jos/ Mă culc între flori cu miros...”), asociat, uneori, cu tactilul („Simt zefiri curaripi de flori/ Muiate în miros de flori...”). Ca un ecou, peste mai bine de un deceniu, vine mica bijuterie poetică *La mijloc de codru...*, lucrată în maniera unui „divertisment” plastic-muzical pe tema corespondenței dintre macro și micro-cosm. Ea aduce un spor de concentrare și pregnanță expresivă, apoi o îmbogățire și o precizare a „topografiei” specifice, codrul cu tainice luminișuri, lacul cu maluri de trestii, cerul cu soare, cu lună și stele, cu păsări fugare și cu „icoana” tremurată a iubitei. Există, neîndoielnic, o consonanță între acest spațiu poetic familiar și conformația, relieful, culoarea ținuturilor natale. Confruntarea, mai ales, nu tocmai lină uneori, cu alte orizonturi, îi prilejuiește liricului

„privatist” evocarea „dulcilor plaiuri” ale patriei, care capătă, evident, „fizionomia” locurilor din preajma Ipoțeștilor: „Aș vrea să văd acuma natala mea vîlcioară/ Scăldată în cristalul pîrului de-argint/ Să văd, ce eu odată visam odinioară/ A codrului tenebră, poetic labirint...”. A căuta însă, cum o face un I.D. Marin, chiar dacă din nobile comandamente de patriotism local, în amănunt, cu obstinație, prototipul fiecărui detaliu topografic din poezii în geografia reală a locului: „Dealul Crucii”, „Stîncă Stearpă”, „Balta lui Leon”, „Jazul Loieștilor”, „Pîrîul Murelor”..., ni se pare o operațiune, pe cît de riscantă, pe atît de inutilă. Ținuturile acestea, ale Moldovei de Sus, cu dealuri molcome și văi înflorite, cu codri temeînici odată și cu rîuri limpezi și răcoroase, atît de expresiv „mioritice”, și-au trecut fluidul lor viu și fremătător în lirica eminesciană. Dar toată această lume reală se revarsă și se resoarbe în text, devenind *Poezie*, dincolo de contingente de loc și de timp.

Ajungem în fața înaltului cerdac al casei străjuită de doi salcîmi magnifici, aceiași, ni se spune, care au ocrotit cu răcoarea și mireasma lor jocurile copilăriei poetului (Dar teii, frumoșii tei emblematici? se întreba cineva, propunînd să fie și ei plantați în grădina muzeului). Coroanele salcîmilor umbresc azi doar bustul de bronz al poetului, realizat în 1959 de Gheorghe Anghel, pandant la monumentul său din fața Ateneului român, replică, după zeci de ani, la statuia de cuvinte, „mai tare decît bronzul”, cioplită de I.L. Caragiale: „Era o frumoșete! O figură clasică încadrată de niște plete mari negre; o frunte înaltă și senină; niște ochi mari – la aceste ferestre ale sufletului se vedea că cineva este înăuntru; un zîmbet blînd și adînc melancolic. Avea aerul unui sfînt tînar coborît dintr-o veche icoană, un copil predestinat durerii, pe chipul căruia se vedea scrisul unor chinuri viitoare”.

Contemplăm casa eminoviciilor, rememorînd cele cîteva rînduri ce i le dedică G. Călinescu în celebra sa carte despre viața poetului: „Locuința părintească nu era palat boieresc, ci o casă modestă de țară dar încăpătoare și gospodărească, nu lipsită de anume eleganță rustică. Era o construcție geometrică, puțin ridicată asupra solului, cu cîte două ferestre mari în laturi. Un

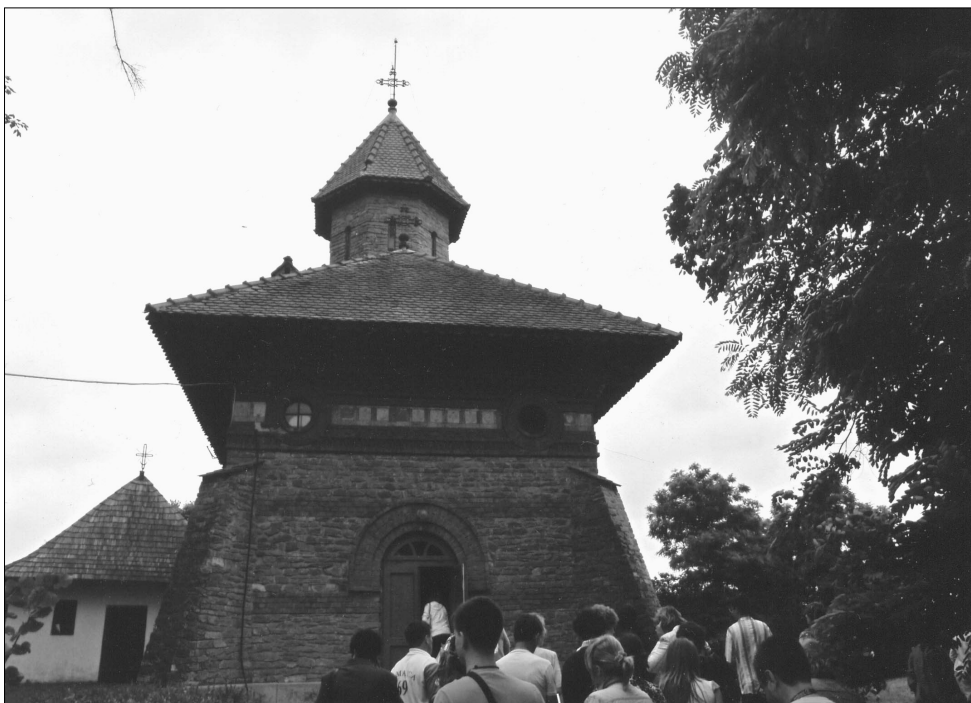
pridvor înalt în față, la care suiai pe vreo șapte trepte de lemn, un acoperământ al tindei, în chip de fronton grec sprijinit pe două coloane zvelte, dădeau albei clădiri acoperite cu tablă un vag stil neoclasic”. Dărmată și reconstruită, din dorința de a fi cât mai aproape de imaginea oferită de amintiri contemporane și fotografii de epocă, în câteva rînduri, ultima dată în 1979, de către arhitectii Virgil Polizu și Constantin Dumitrescu, Casa Memorială, cu cele câteva camere ale ei, salonul, biroul tatălui, dormitorul mamei și al surorilor poetului, încearcă să refacă ceva din atmosfera de odinioară, expunînd mai întîi câteva piese de mobilier și obiecte aparținînd părinților: lada de zestre a Ralucai, „dulcea mamă”, o icoană și o casetă de mahon, ferecate în argint, tabachera turcească a căminarului, un colțar cu piese ceramice, de cristal și de argint (o linguriță are imprimată monograma Ralucai). Alte obiecte aparțin fratelui mai mare, Șerban (parafa-sigiliu de medic, din aramă, a acestuia), surorilor sale mai mici, Aglae Drogli (două dulapuri-garderobă Biedermeier, cu motive florale săpate în lemn de trandafir) și Harieta (o salatiere de porțelan), în fine, poetului însuși, cum este trusa de machiaj din epoca în care „și-a făcut mendrele printre actori”, în trupele Tardini și Pascaly... Iconografia, fotocopiile după manuscrise și scrisori, edițiile rare, revistele și materialele exegetice au menirea de a reface traseul unui destin de excepție: familia, copilăria, tinerețea și anii deplinei maturități, peregrinările prin țară și în străinătate, întîlnirea cu *Junimea*, dragostea, prietenii, îndeletnicirile pasagere, activitatea jurnalistică, marea creație... Străpungînd aceeași falie temporală, ne mai oprim o clipă în vremea poetului. Pașii ne poartă către modesta bisericuță a familiei, cu hramul „Sfinților Voievozi”, atestată din 1838, cumpărată cu 250 de galbeni de mama poetului de la un anume Murguleț, apoi, alături de aceasta, la mormintele părinților, Gheorghe și Raluca, și a doi dintre nefericiții săi frați mai mari, Iorgu și Niculae. Tot dintr-o perioadă mai veche datează și casa în stil țărănesc-moldovenesc, cu cerdac, aparținînd ultimei proprietare a locurilor, Maria Papadopol. Supranumită și „casa icoanelor”, ea găzduiește un mic muzeu etnografic precum și expoziții peri-

odice cu același caracter.

Epoca nouă și-a pus amprenta cu hotărîre pe acest spațiu de reculegere și rememorare. De-a lungul anilor, prin eforturi conjugate la nivel național și local, s-au adăugat vechilor monumente două clădiri moderne, spațioase, funcționale, una, înălțată pe trei nivele, destinată birourilor administrației, dar și expoziției documentare permanente „Mihai Eminescu” sau unor expoziții temporare de artă plastică, alta, sediu al Bibliotecii Naționale de Poezie, cu peste 40.000 de volume, multe donate de scriitorul Laurențiu Ulici, în fine, purtînd numele acestuia, un amfiteatru în aer liber cu câteva sute de locuri. Întîlniri cu scriitori și cu oameni de cultură, concursuri de poezie, colocvii, simpozioane, cursuri de vară, tabere de creație, naționale și internaționale, recitaluri și concerte, spectacole de teatru, sînt doar câteva din manifestările care țîn treaz, în conștiința națională, interesul pentru viața și creația lui Mihai Eminescu.

O vizită la Ipotești cuprinde, ca pe un veritabil și obligatoriu ritual, o deplasare de cîțiva kilometri spre pădurea și lacul de la Baisa. Străbatem îngusta potecă pietruită ce duce, prin tunelul foșnitor de ramuri și frunze tinere, către lacul legendar al copilăriei lui Eminescu, însoțiți în surdină de muzica inegalabilă a versului său. Nu mai sînt nuferi, nu mai există barcă, nu mai alunecă printre trestii silueta de fum a iubitei de altă dată, Elena, sau Maria, sau Casandra, dar noi îl recunoaștem, îl vedem aievea, este lacul lui Eminescu, acompaniat de același freamăt de codru și același cîntec de păsări: „Tresărind scînteie lacul/ Și se leagănă sub soare/ Eu, privindu-l din pădure/ Las aleanul să mă fure/ Și ascult de la răcoare/ Pitpalacul...”, „Lacul codrilor albastru/

„Sfinților Voievozi”, atestată din 1838, cumpărată cu 250 de galbeni de mama poetului de la un anume Murguleț, apoi, alături de aceasta, la mormintele părinților, Gheorghe și Raluca, și a doi dintre nefericiții săi frați mai mari, Iorgu și Niculae. Tot dintr-o perioadă mai veche datează și casa în stil țărănesc-moldovenesc, cu cerdac, aparținînd ultimei proprietare a locurilor, Maria Papadopol. Supranumită și „casa icoanelor”, ea găzduiește un mic muzeu etnografic precum și expoziții peri-

Nuferi galbeni îl încarcă:/ Tresărind în cercuri albe/ El cutremură o barcă.// Și eu trec de-a lung de maluri./ Parc-ascult și parc-aștept/ Ea din trestii să răsară/ Și să-mi cadă lin pe piept...”, „Lîngă lac, pe care norii/ Au urzit o umbră fină./ Ruptă de mișcări de valuri./ Ca de bulgări de lumină.// Dîndu-și trestia-ntr-o parte, Stă copila lin plecată...”. Desprins din contingente de loc și de timp, acesta e și lacul magic al „poeziei înfocate” și, prin mijlocirea acesteia, a dăinuirii în eternitate. Poetul se distanțează și, cu o conștiință timpurie a geniului său, în finalul poemului *Memento mori* contemplă totul dintr-o perspectivă astrală: „Spune-o veste cum că-n țara unde fug a lumii zile/ Să trăiască mai departe, strălucite și copile./ Într-a nopților grădine stele cresc în loc de flori./ Unde-n codrii de aramă cîntă-n crengi arfe-atîrnate./ Zmeii-și fac din cîte-un munte uriașele palate/ E un lac cu apă vie într-un șes încîntător./ Cine bea din el nu moare...”.

Botoșani

Cum se înfățișa târgul Botoșanilor prin anii 70-80 ai secolului al XIX-lea? Apelăm la mărturia unui fiu al urbei, nimeni altul decît poetul nostru, care ne-a lăsat într-un manuscris din epoca bucureșteană un concept de articol pentru *Conversation lexicon*: „Botoșani, oraș în Moldova și reședința județului cu același nume, cea mai nordică stație de cale ferată din Moldova, în evul mediu a fost cel mai important târg internațional al părții de sus a țării, ale cărui bîlciri anuale au fost totuși mutate, datorită mai multor domnitori, la Sepeniș, iar mai târziu la Hotin. Actualmente numără 39.941 locuitori, are 14 biserici greco-catolice, 2 armenesti, 13 sinagogi, un liceu de băieți, 1 școală de fete, un teatru, o tipografie și un spital. Orașul practică un comerț important pentru Austria, cu cornute și cereale”. Să reținem informația precisă și să nu ne lăsăm înșelați de stilul rece, sintetic, de dicționar. Exegeții poetului au stăruit, desigur, mai mult asupra rolului decisiv, în conturarea personalității sale artistice, al ținuturilor natale, Ipoteștii și împrejurimile, prezente ca lait-motiv, în paginile eminesciene de început, cu reverberații, însă, lesne de detectat pînă în ultimii ani ai activității literare. Mai puțin s-a vorbit de funcția formativă a ambianței estetice botoșănene. Orașul unde s-a născut și a fost botezat, la biserica Uspenia, Eminescu, era, indiscutabil, pe la a doua jumătate a secolului al XIX-lea, și în mare măsură a rămas pînă azi, unul din cele mai frumoase centre urbane ale Moldovei, cu o arhitectonică impresionantă, îmbinînd, cum au demonstrat specialiștii (vezi Eugenia Greceanu, *Ansamblul medieval urban Botoșani*), stilul tradițional românesc cu numeroase influențe străine eterogene, armonios și ponderat însușite. Portaluri,

frontoane, balcoane, decorațiuni exterioare, garduri de fier forjat completează tabloul. Ele s-au păstrat pînă în zilele noastre. N-au lipsit din viața orașului nici preocupările cultural-artistice: teatru, muzică, pictură... Pentru a da doar un exemplu, iată, un contemporan al lui Eminescu, Teodor Boian, personalitate politică marcantă, cu preocupări estetice, amenajase, se pare, în vila sa din bariera Curteștilor, cu parc și piscină, o adevărată pinacotecă. „În acea vilă – ne informează un biograf al acestuia – împodobită cu nenumărate picturi și cărți, accesul era îngăduit oricui, oricînd, fără plată...”. Toate acestea s-au așezat, credem, chiar dacă imperceptibil, la temelie ființei poetului nostru național.

Astăzi, desigur, orașul natal al lui Eminescu ne întîmpină cu o frumoasă ținută modernă. Dar, grijulii față de vestigiile trecutului lor, botoșănenii au lăsat în picioare, arătîndu-ți-le cu mîndrie, o serie de construcții cu valoare arhitectonică deosebită, în primul rînd clădirea Primăriei, construită la sfîrșitul secolului XVIII, în stil eclectic de influență germană, apoi Casa lui Manolache Iorga, străbunicul marelui istoric Nicolae Iorga, un valoros monument de arhitectură datînd și el de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, actualmente sediu al Muzeul Județean, secția de etnografie, Casa Ceomac Cantemir, sediul Fundației „Ștefan Luchian”, monument istoric de pe la 1800. De la sfîrșitul secolului al XIX-lea datează Vila Ventura, în stil neoclasic, găzduind acum Filarmonica de Stat, Casa Moscovici, cu elemente de arhitectură franceză și germană, în care funcționează Biblioteca Județeană „Mihai Eminescu”, Casa Bolfosu, Casa Antipa, Casa Silion...

Primul nostru drum este, se înțelege, la Uspenia, plasată în *Centrul Vechi* al orașului. O parte a acestui centru este conservată, păstrînd case ale negustorilor de altă dată, construite prin secolele XVII-XVIII, într-un amalgam de stiluri tradiționale și apusene, cu curți interioare etalînd galerii din stîlpi de lemn, balcoane din fier forjat și geamlîcuri susținute de console de lemn. Aici se afla, se pare, și o casă a eminovnicilor, zestre a mamei, din păcate dispărută. Problema locului și a zilei în care s-a născut Eminescu, asupra cărora au existat felurite legende, provenite de la membri ai familiei, junimiști sau cercetători de ocazie, este definitiv tranșată astăzi: Botoșani, 15 ianuarie 1850. Peste cîteva zile, în 21 ianuarie, pruncul Mihai e botezat în apropiere, la Uspenia, veche ctitorie de la 1552 a Doamnei Elena, soția lui Petru Rareș, de către bătrînul preot iconom al bisericii, Ioan Stamate, secondat de fiul său, diaconul Dimitrie, naș fiind unul din bunici, stolnicul Vasile Jurașcu, în prezența părinților și a mătușii Fevronia Jurașcu de la schitul Agafton, conform tipicului ortodox, întocmai ca-n *Miron și frumoasa fără corp*: „L-a spălatu-l, pieptănatu-l./ La botez l-a dus pe micul./ La icoane l-a-nchinatu-l./ Un diac citi tipicul./ Cînd pe

el veni botezul/ Îi trecu
 azul, văzul,/ Nici că-i
 pasă lui săracul,/ Că
 nanașa spune crezul/ Și se
 leapădă de dracul”. Și
 atmosfera intimă, caldă,
 încărcată de speranță, din
 casa căminăresei cu mulți
 copii, în acel miez friguros
 de iarnă, trebuie să fi fost
 ca-n postuma citată: „Nins
 lucește câmpul, teiul,/ Și
 trosnește cărărușa,/ Când
 se-ntorc și văd bordeiul/ Și
 deschide Mușa ușa./ Când
 își pun copilu-n leagăn./
 C-un picior încet îl leagă/
 La lumina din surcică/ Și o
 vorbă de-alta leagă-n/
 Planuri mari pe gîza
 mică”. Ce să mai spunem

de versurile atît de premonitorii cu darul ursitoarelor, la cererea ambițioasei mame: „Zise-atunci, din ele una:/ De-a dorești cu dinadinsul,/ Fie-i dat cu totdeauna/ El să simt-adînc într-însul/ Dorul după ce-i mai mare/ N-astă lume trecătoare,/ După ce-i desăvîrșit/ Și să-și vadă la picioare/ Acest dar neprețuit...”

La Botoșani, multe alte locuri sînt legate de numele poetului. Plecînd de la Uspenia, trecem prin fața primăriei și citim cu emoție aceste rînduri săpate pe o placă de marmură: „Casa dăruită de Grigore Ghica Vodă autorităților ținutale și orășenești în care a lucrat ca practicant MIHAI EMINESCU – octombrie 1864 martie 1985”. Într-adevăr, ne informează unul din actualii fii ai orașului, Nicolae Iosub, pe urmele lui Călinescu, întrerupîndu-și din motive destul de neclare, studiile gimnaziale la Cernăuți, Eminescu este angajat pe 5 octombrie 1864, ca „practicant” la „cancelaria onorabilului tribunal” din Botoșani (instituție funcționînd în acei ani în sediul primăriei). Cu scrisul său impecabil, Mihai avansează repede la gradul de „scriitor al cancelariei”, iar din 7 noiembrie 1864, trece de aici la Consiliului Județean Botoșani ca „secretariu” al Comitetului Permanent, cu un salariu de 250 lei pe lună, ocupîndu-se de corespondență și redactînd procesele-verbale de ședință. Sediul Consiliului Județean se afla în acei ani în impozanta clădire construită pe la 1860 de Petrache Cristea, cu două etaje, la primul avînd o sală destul de bine dotată cu două rînduri de loji, locuri la parter, galerii și anexe, denumită „Teatrul Petrache Cristea”, pe scena căruia s-au perindat o seamă de trupe, printre care aceea condusă de Fanny Tardini și frații Vlădicescu, unele din spectacolele lor fiind văzute desigur de secretarul adolescent. Ce păcat

că această casă a fost demolată în 1983! Dar la cîtiva zeci de metri de Primărie, amintind de marea ambiție a tînărului Eminescu de a deveni autor dramatic, se află mai noua clădire a Teatrului Național care-i poartă numele, vegheată la intrare de bustul realizat de sculptorul-academician Ovidiu Maitec.

De la Teatru, grupul nostru se îndreaptă, mergînd agale pe artera centrală a orașului, închisă definitiv pentru traficul rutier, acum spațiu de promenadă, manifestări culturale, spectacole și expoziții stradale, admirînd jocurile de lumină și culoare ale fîntînilor arteziene, către un alt loc impregnat de amintirea Poetului. Este Parcul „Mihai Eminescu”, amenajat pe locul fostei grădini publice „Várnăv”, cu arbori bătrîni, contemporani, se spune, cu poetul, care-și trăia ultimii ani, bolnav, alături de sora sa Harieta, la Botoșani. Ca și altă dată, pe lacul artificial din mijlocul parcului plutesc cîteva bărci, iar din chioșc se revarsă sunetele unei muzici de fanfară. Cufundați în noi înșine, privim și ascultăm înfiorați chipuri și glasuri venind de departe, din trecut, așezați pe treptele soclului pe care se înalță bustul dăruit de sculptorul Ion Georgescu, în 1890, Școlii Marcian, strămutat apoi, în 1932, în incinta acestei frumoase grădini.

La Ipotești și Botoșani, popasurile lui Eminescu au fost însă destul de sporadice. Nu va trece mult pînă cînd destinul, sau mai degrabă ambiția inflexibilului căminar Gheorghe Eminovici, îi va purta pașii „în străinătate”, la Cernăuți, unde, cum spune Călinescu, își va petrece „aproape șapte ani din copilăria sa”. Pe urmele acestor pași, vom porni și noi în dimineața zilei de 15 iunie 2008.